

PFU-SAK NR. 026/12

KLAGER: Advokat Mette Yvonne Larsen p.v.a. klienter
ADRESSE: Advokatfirmaet Stabell & Co., Pb. 599 Sentrum, 0106 Oslo
TELEFON/TELEFAX: 22 40 41 00 / 22 40 41 49
PUBLIKASJON: NRK
PUBLISERINGSDATO: 22.07.2011
STOFFOMRÅDE: Terror
GENRE: Nyhetsinnslag, nettartikkel
SØKERSTIKKORD: Journalistisk arbeidsmetode, saklighet og omtanke, premissene, hensyn til pårørende
REGISTRERT: 23.01.2012
BEHANDLET I SEKR.: 23.01.2012; tilsvaarsrunden innledet
BEHANDLES I PFU: 27.03.2012
FERDIGBEHANDLET: 27.03.2012
BEHANDLINGSTID: 64 dager
KLAGEGRUPPE: Privatpersoner (advokatklage)
PFU-KONKLUSJON: Brudd på god presseskikk
HENVISNING VVPL.: 4.1, 4.6
RETTSBEHANDLING:
OMTALE/ANONYM.:
MERKNADER:

SAMMENDRAG:

Noen minutter før klokka 18.00 fredag 22. juli 2011 ringte en journalist i NRK Sogn og Fjordane (NRK S&Fj.) til lederen for Sogn og Fjordane AUF. Lederen befant seg da på Utøya. Bakgrunnen for denne oppringningen var at redaksjonen hadde oppfanget et twitter-melding noen minutter tidligere om at det foregikk skyting på øya. Telefonsamtalen mellom journalisten og AUF-lederen, som det ikke ble gjort opptak av, bekreftet at lederen var på flukt fra en person som skjøt folk på øya. Samtalen ble avsluttet da det ble hørt skudd i bakgrunnen.

Journalisten ringte deretter til Dagsnyttredaksjonen i Oslo, som ringte henne tilbake noen minutter etter klokka 1800 (18.08). Journalisten ble da intervjuet på direkten i **Dagsnytt 18**.

Innslaget i sin helhet: (TK = programleder Tømm Kristiansen, SG = NRKs reporter

TK – Takk skal du ha. Vi kommer tilbake til deg seinere hvis det skjer noe. SG, du er på Utøya.

SG – Nei, eg er ikkje på Utøya. Eg har snakka med nokon som var.....

TK – Du har snakket med noen som var der. Hva sier de?

SG – Eg snakka med ei jente som sto nede i vannkanten og hadde gått i dekning for no under ti minutt sidan, mens eg snakka med ho. Ho kviskra med meg og var

ekstremt redd. Dei hadde gått i dekning fordi dei såg og hørte skudd. Ho visste ikkje om folk var skadd, var veldig redd og mens vi snakka i lag, så hørde eg også faktisk skudd, - to eller tre, bli avfyrt i nærleiken av der dei sto nede i vannkanten.

TK – Hva slags skudd hørte du? Var det en serie skudd eller var det enkeltskudd?

SG – Nei, det var enkeltskudd som kom. Eg meiner det var to skudd og så eit tredje kjapt etterpå. Ho sto i lag med tjue andre og hadde rett og slett gått i dekning for å gjøyme seg for det som no skjer på Utøya.

TK – Kunne hun fortelle noe om hva mer som hadde skjedd i forkant av den skytinga?

SG – Ho fortalte at det hadde starta for ein halv time sidan, altså da førte minutt sidan. Då hadde dei begynt å høyre skyting. Ho hadde ikkje sett nokon som hadde avfyrt skudd. Men dei hadde berre slept det dei hadde i hendene og sprunge ned i vannkanten. Ho bekrefta overfor meg at politiet var på veg, men dei var veldig, veldig redde og kviskra til meg på telefonen for å ikkje lage bråk.

TK – Takk skal du ha.

Kl. 18.30 hadde distriktsredaktøren i NRK S&Fj en telefonsamtale med AUF-lederens far.

Kl. 18.41 publiserte NRK S&Fj. en nettartikkel på sine egne nettsider med tittelen «AUF-leiar: - Vi har søkt dekning i vasskanten. Vi hører skyting.»

Artikkelen i sin helhet:

«Fylkesleiar i Sogn og Fjordane AUF, Hanne Kristine Fridtun, har vore midt oppe i skytedramaet på Utøya i Oslo. Fem AUF-politikarar frå Sogn og Fjordane kom ved 1730-tida i ettermiddag midt oppe i eit skotdrama på Utøya i Oslo. Fleire personar skal vere skadde av dei over 650 ungdommane som er på AUF sin sommarleir på Utøya.

Fleire vitne fortel at ein mann forkledd som politi skaut vilt rundt seg, og at det har vore kaotiske tilstandar i området. Fleire la på svøm over Tyrifjorden, andre kom seg om bord i båtar. Mange gøymde seg i buskane på øya. Fem representantar frå Sogn og Fjordane har vore midt i skotdramaet. Fylkessekretæren i Telemark AUF, Adrian Procon, seier til Varden at minst fire personar er truffet. Ifølge han er det truleg snakk om fleire drepne. Ein person skal no vere pågripen opplyser politiet.

NRK.no var ved 18-tida i kontakt med fylkesleiar i Sogn og Fjordane AUF, Hanne Kristine Fritun (skal vere Fridtun; sekr. anm.), som då var midt i kaoset. Ho torde ikkje snakke høgt på telefonen, og ho hadde gøymt seg i strandkantet på Øya.

Eg kan ikkje snakke høgt, eg er nøydd til å kviskre, seier Fridtun.

Kva skjer rundt deg no

Vi er 20 stykker som har gøymt oss ned i vasskanten. Vi har høyrte skyting.

Kvar tid starta skytinga?

For omtrent ein halv time sidan (klokka 17.30, red. anm.). Vi veit ikkje kva som skjer. Vi anar ingen ting.

Skyting i bakgrunn.

Midt under telefonsamtalen høyrde NRK.no sin reporter skyting i bakgrunnen. Tre skot vart avfyrt under den korte telefonsamtalen.

No er det nokon som skyt rundt oss.

Arbeiderpartiet sentralt har oppmoda folk om ikkje å ringe dei som er på AUF-leiren.»

Lederen for Sogn og Fjordane AUF var en av de som døde på Utøya.

KLAGEN:

Klagerne er foreldrene til AUF-lederen, via sin bistandsadvokat. (Klagerne omtales etter eget ønske som «etterlatte» og datteren omtales som «avdøde».)

Klagens elementer:

1. Intervjuet med avdøde.
2. Publiseringen av innhold fra samtalen i Dagsnytt 18.
3. Publiseringen av innhold fra samtalen i en nettartikkel samme dag.
4. Oppringningen til avdødes far.
5. Samtalen med ordføreren i Stryn samme dag.

Det anføres fra de etterlattes side at avdøde ble oppringt fra NRK S&Fj. kl. 18.00.58, på et tidspunkt da de etterlatte ikke selv turte å ringe sin datter fordi de var redde for at lyden fra telefonens ringetone eller selve samtalen skulle bli oppdaget av gjerningsmannen. Det opplyses at familien etter dette ikke fikk tak i henne, og at det er grunn til å tro at avdøde ble skutt og drept kort tid etter samtalen med NRK. I klagen anføres det at de etterlatte har oppfattet det slik at det var avdøde som måtte avslutte samtalen og at de oppfatter det som skremmende at NRK «ikke avsluttet intervjuet lenge før». Det vises også til at journalisten spurte avdøde om å få ringe tilbake fra studio for å lage et intervju. Fra klagernes side anføres det at «det er uvisst hvorvidt samtalen var medvirkende årsak til at gjerningsmannen oppdaget henne».

Det er i klagen vist til Vær Varsom-plakatens punkt 3.3, om å klargjøre premissene og til punkt 3.9, om å opptre hensynsfullt.

Journalisten som hadde snakket med avdøde, ringte selv til Dagsnyttredaksjonen i Oslo, og ble deretter intervjuet «på direkten». Klagerne mener videreformidlingen av innholdet i samtalen journalisten hadde hatt med avdøde, vitner om manglende grunnleggende ryggmargsrefleks i NRK. Det vises til plakaten punkt 4.1, om omtanke, og 4.6, om å ta hensyn til involverte og pårørende.

Med hensyn til publiseringen av nettartikkelen kl 18.41, anfører klagerne at dette skjedde etter at avdøde var drept, i og med at gjerningsmannen på dette tidspunktet var pågrepet. «Det hevdes ikke at NRK visste at avdøde da var drept, men det gjøres gjeldende at NRK måtte forstå at det var en reell sjanse for at hun ikke lenger levde. Det vises til at avdøde er navngitt og at det framgår av artikkelen at hun befant seg i livsfare.

Klokken 18.32.41 ringte distriktsredaktøren i NRK S&Fj. til avdødes far. Ifølge klagen opplyste distriktsredaktøren at de nylig hadde snakket med datteren og at «hun hadde det bra», uten at han videre kunne utdype dette. Det anføres at dette ble lagt til grunn for videreformidling til familie, slekt og venner, og at det dermed ble skapt et inntrykk av at hun hadde overlevd massakren på Utøya. I klagen er det videre anført at distriktsredaktøren også ringte til ordføreren i Stryn, avdødes hjemkommune, med opplysning om at hun hadde overlevd. Klagerne mener NRK i denne sammenheng har opptrådt i strid med punkt 3.9, om å opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen.

Det er i klagen anført at NRK gjennom sine handlinger om ettermiddagen 22. juli 2011 har påført de etterlatte en stor ekstrabelastning i sorgprosessen. I tillegg er det anført at saken også har prinsipielle sider knyttet til når pressen kan ta kontakt med personer som befinner seg i situasjoner der det er fare for deres liv. Dessuten mener klagerne også at saken reiser spørsmål knyttet til om pressen kan publisere intervjuer med avdøde personer uten samtykke og bruk av navn, samt om hvordan pressen skal forholde seg til pårørende og etterlatte i krisesituasjoner.

TILSVARSRUNDEN:

NRK opplyser i sitt tilsvare at opplysningen om skyting på Utøya først ble fanget opp av en medarbeider som befant seg hjemme, via Twitter. Klokken var da ca 17.45. Han ringte umiddelbart redaksjonen. Oppringingen medførte at redaksjonen da besluttet å ringe lederen for Sogn og Fjordane AUF, som man visste befant seg på Utøya. Samtalen skjedde ifølge NRK omkring kl. 17.55 og varte ca tre minutter. Samtalen ble ikke tatt opp og er dermed ikke publisert i sin opprinnelige form. I klagers senere tilsvare er det sitert fra en artikkel i VG 24.01.2012, der politiets avhør med journalisten er gjengitt:

***Journalisten:** Hva skjer?*

***Avdøde:** Hun sier hun må være stille, det går en mann rundt her og skyter, hun må være stille.*

***Journalisten:** Hvor er du?*

***Avdøde:** Hun lå i vannkanten og gjemte seg sammen med flere, kanskje 20 andre.*

***Journalisten:** Kan jeg sette deg over til studio for intervju?*

NRK-journalisten sier hun skjønner dette spørsmålet nå høres ganske drøyt ut, men det var det journalistiske instinktet som slo inn. Hun skjønte på dette tidspunktet ikke hva som egentlig skjedde i den andre enden av telefonen, men det var slik det var.

***Avdøde:** Nei, hun kunne ikke intervjues.*

***Journalisten:** Er du skadet?*

***Avdøde:** Nei, hun er ikke skadet, men de lå og gjemte seg.*

***Journalisten:** Ser du skytteren?*

***Avdøde:** Nei, men hun hørte skudd.*

***Journalisten:** Hvor lenge har det pågått?*

***Avdøde:** Det startet for ca 20 minutter siden.*

***Journalisten:** Hva ser du nå?*

(Det er fra klagers bistandsadvokat opplyst at dette er korrekt gjengivelse av deler av journalistens politiforklaring.)

Fra NRK er det anført at det ble ringt til avdøde kun én gang, og at det aldri var aktuelt å intervju henne direkte. Hensikten med oppringingen var å sjekke et tips. Videre:

«Telefonsamtalen skjedde på et tidspunkt der omfanget av den tragiske hendinga på Utøya ikkje var omtalt i media. Omfanget var også ukjent for oss og allmenheten. På sosiale medium vart det publisert ulike meldingar, også direkte fra Utøya. Situasjonen var kaotisk. Vi var i en fase der vi sjekka eit tips på twitter med eit augevitne. Og vi ringte altså leiaren i Sogn og Fjordane AUF først. (...) Hadde vi visst kva som skjedde på Utøya hadde vi aldri ringt ho. Og etter samtalen vart det bestemt av distriktsredaktør Rolf Sanne-Gundersen at NRK Sogn og Fjordane ikkje skulle ringe andre på øya før situasjonen var oppklart og gjerningsmannen pågripen.»

Fra NRKs side bekreftes det at det var journalisten som ringte til Dagsnytt «for å videreformidle viktig informasjon fra Utøya på det tidspunktet. (...) Vår reporter var ein av de første som fekk stadfesta tips om skyting på Utøya. Viktig informasjon som var vidareformidla i Dagsnytt (18) på ein nøktern måte».

Om telefonen til avdødes far kl 18.32.43, heter det i NRKs tilsva: «Distriktsredaktøren ringte næraste pårørande fordi han opplevde det som dramatisk og alvorleg at NRK hadde snakka med dottera på Utøya. Telefonsamtalen skjedde etter at saka var kjent i media, og det hadde kome inn meldingar om fleire drepne. På det tidspunktet var ikkje situasjonen avklart, men av omsyn til dei pårørande meinte distriktsredaktøren at det var rett å fortelje foreldra kva dottera hadde sagt. (Distriktsredaktøren) visste ikkje kva som hadde skjedd etter samtalen med (avdøde), og hadde heller ingen grunn til å seie at ho var i live, eller at ho hadde overlevd. Alt han kunne opplyse om kva ho hadde fortalt reporter Silje Guddal i telefonsamtalen.»

NRK avviser at man ringte til ordføreren i Stryn med beskjed om at avdøde hadde overlevd. Det er imidlertid korrekt at ordføreren hadde en samtale med distriktsredaktøren i NRKs lokaler i Førde ca kl 21.00 om kvelden.

Den påklagede nettartikkelen ble publisert kl 18.31. Den ble deaktivert og fjernet påfølgende dag kl. 19.54 på initiativ fra distriktsredaktøren, på et tidspunkt da man ennå ikke var kjent med hva som hadde skjedd med avdøde. «Saka vart deaktivert og fjerna frå nettet dagen etter fordi den ikkje burde ha vorte publisert med navn på det tidspunktet. Saka burde i det heile ikkje vorte publisert.» NRK anfører at det var en feilvurdering å navngi AUF-lederen på dette tidspunktet, og beklager dette.

Klagerne registrerer at NRK tar «delvis selvkritikk» når det gjelder publiseringen av nettartikkelen, men mener ellers at tilsvaret fra NRK gir inntrykk av en abdisering fra sitt ansvar etter Vær Varsom-plakaten.

Hva gjelder samtalen med avdøde, anføres det at journalisten fikk beskjed om at «det går en mann rundt her og skyter», at avdøde «må være stille» og at hun gjemmer seg i vannkanten før journalisten spør om hun kan sette samtalen over til studio for et intervju. «At NRK ikke var klar over alvoret i avdødes situasjon før intervjuforespørselen står derfor ikke til troende». Det vises videre til at avdøde ikke på noe tidspunkt har samtykket til publisering

av sin dødsangst og heller ikke til at hennes navn kunne brukes i nettartikkelen. Videre heter det i tilsvaret:

«Det som påpekes i klagen er (...) at NRK forsøker å få avdøde til å gjøre et intervju i en meget kritisk situasjon og forsøker å få informasjon fra henne, til tross for at hun formidler sin dødsangst og kritiske situasjon. Tre minutters fokus på NRK fremfor sitt eget liv er tre minutter for mye i en slik situasjon. At NRK fortsatt ikke tar inn over seg dette er vanskelig å forstå. I en slik situasjon burde NRK forstå at (avdøde) utelukkende burde fokusere på sin egen sikkerhet og å holde seg i live.»

Klagerne mener telefonsamtalen mellom avdøde og NRK-journalisten fant sted fra kl 18.00.58, mens NRK hevder samtalen startet kl 17.55.

Angående samtalen med avdødes far, opprettholdes påstanden om at NRKs distriktssjef formidlet til faren at datteren hadde det bra. Faren mener distriktssjefen sa: «Vi har vært i kontakt med (fornavnet), og hun har det bra.» og også gjentatt dette.

I tilsvaret anføres det at klagerne ikke ønsker å møte NRK for å løse saken, og mener det er mer hensiktsmessig med en offentlig beklagelse.

NRK har i sitt andre tilsvar i all hovedsak gjentatt argumenter fra det første tilsvaret. Det gjentas at det, sett i ettertid, var feil å ringe avdøde, men at det på dette tidspunktet var en person som gikk omkring på øya og drepte ungdom, var en utenkelig situasjon. Om samtalen med faren vises det til at hensikten med den var å vise omtanke, ikke å gjøre det vanskeligere for familien.

Partene har etter avsluttet tilsvarsrunde hatt en replikkveksling og oppklart noen fakta. Disse er tatt med i fremstillingen over. Kopi av replikkvekslingen er vedlagt.

PRESSENS FAGLIGE UTVALG UTTALER:

Klagen gjelder en telefonoppringing til lederen av Sogn og Fjordane AUF like før klokken 1800 22. juli 2011. AUF-lederen befant seg da på Utøya. Samtalen varte i ca tre minutter. AUF-lederen ble i løpet av den neste halvtimen skutt og drept. Klagerne er den avdøde AUF-lederens etterlatte foreldre via bistandsadvokat. Klagen omfatter også publiseringen av innhold fra samtalen i Dagsnytt 18 og i en nettartikkel samme dag. Klagen gjelder dessuten en telefonsamtale med avdødes far, samt en samtale med daværende ordfører i Stryn.

NRK har anført at samtalen med avdøde, sett i ettertid, aldri burde funnet sted, men at man på tidspunktet for samtalen ikke hadde noen anelse om at det gikk en mann omkring på Utøya og skjøt ungdommer. Det er videre vist til at innslaget i Dagsnytt 18 ble sendt på et tidspunkt da man fortsatt ikke var kjent med hva som foregikk på øya, og at innslaget hadde en nøktern form. NRK beklager at det ble brukt navn på avdøde i den påklagede nettartikkelen, og innrømmer at den burde vært fjernet fra nettet tidligere enn hva som faktisk ble gjort. NRK avviser at telefonsamtalen med avdødes far var i strid med god presseskikk.

Pressens Faglige Utvalg vil fastslå at 22. juli 2011 må ha vært en dag uten sidestykke også i norske redaksjoner. Utvalget kan ikke unnlate å se den foreliggende klagen i et slikt lys. For å formidle så korrekt informasjon som mulig, for å kunne gjøre en best mulig jobb, må redaksjoner innhente informasjon, vurdere den, og eventuelt videreformidle den. Dette er pressens hverdag, og utvalget finner det naturlig og akseptabelt at NRK Sogn og Fjordane på det angjeldende tidspunktet, og med den kunnskapen man da hadde, ringte til lederen for AUFs fylkeslag, som man visste befant seg på Utøya. Samtalens form og innhold må også ses i lys av den ekstreme situasjonen på øya på dette tidspunktet.

Klager hevder at NRK har formidlet avdødes dødsangst i og med at innhold fra samtalen med henne ble gjengitt i det påfølgende Dagsnytt 18-innslaget. Utvalget forstår klagernes syn, men må igjen legge vesentlig vekt på situasjonen på publiseringstidspunktet, at redaksjonen umulig kunne forstå omfanget av hendelsen. Avgjørende vekt legges dessuten på at avdøde ikke ble navngitt eller på annen måte identifisert i innslaget.

Når det gjelder distriktsredaktørens telefonsamtale med avdødes far ca en halv time senere, har partene noe ulik framstilling av hva som ble sagt. Utvalget ser også at det kan ha vært ulik tolkning av hva som framkom i samtalen og kan ikke ta stilling til om NRK har opptrådt i strid med presseetiske normer slik de er nedfelt i Vær Varsom-plakaten. Det samme må også gjelde NRKs kontakt med daværende ordfører i Stryn samme kveld.

Etter utvalgets mening er det den påklagede nettartikkelen som reiser de alvorligste presseetiske problemstillingene. Til forskjell fra Dagsnytt 18-innslaget er AUF-lederen her navngitt, og også her formidles hennes ekstreme situasjon. NRK har beklaget navnebruken og har også anført at artikkelen ideelt sett ikke skulle vært publisert. Slik utvalget ser det, burde redaksjonen, når situasjonen var så uklar, ha forstått at man skulle unnlatt å identifisere henne. Utvalget registrerer videre at artikkelen ble fjernet på redaksjonens eget initiativ etter ett døgn, men mener uansett redaksjonen skulle gjort dette langt tidligere, gitt artikkelens innhold. Det vises her til punkt 4.6 i Vær Varsom-plakaten, som vektlegger viktigheten av å ta hensyn til ofre og pårørende i forbindelse med omtale av ulykker og kriminalsaker, og til punkt 4.1, om å vise omtanke.

NRK har brutt god presseskikk.